IL-BIERAĦ, IL-LUM U GĦADA

Anton Agius Muscat

Fil-jiem imqanqla li fl-istorja ta' Malta ħadu l-isem ta' "Sette Giugno", kien qiegħed iżur Malta l-Patri Majjistru Ġeneral tad-Dumnikani. Dawk kollha li kitbu fuq il-ġrajjiet tas-*"Sette Giugno"*, tqanqila li ħalliet it-tranja tagħha fil-mixja storika, politika u soċjali ta' Malta, sa fejn naf jien ma semmewx li jekk fil-Belt inqala' inkwiet kbir bejn Maltin u l-Militar Ingliż, tant li l-Isqof Dumnikan Patri Anġlu Portelli ħareġ fit-triqat tal-Belt ħalli jara kif ikellem in-nies u jberred il-qiegħa, daqstant ieħor il-Provinċja Maltija Dumnikana ta' San Piju V kienet qiegħda f'nofs programm sħiħ ta' laqgħat mal-Ġeneral Ludoviku Theissling li kien wasal Malta fid-19 ta' Mejju 1919.[1]

Qabel iż-żjara tal-P. Ġeneral Theissling, id-Dumnikani Maltin kienu għadhom kemm temmew tlitt ijiem festi mill-aqwa b'tifkira tal-ħames ċentenarju ta' S. Vinċenz Ferreri fil-Knisja Bażilika u Parroċċa ta' S. Duminku, il-Belt.

Il-P. Ġeneral Theisaling ħalla Ruma fi Frar 1917 sabiex jibda żjara kanonika f'bosta pajjiżi madwar id-dinja u għadda Malta fl-1919 fi triqtu lura lejn Ruma.

Id-Dumnikani f'Malta laqgħuh bil-kbir, Hejjewlu programm mill-aqwa, b'ċeremonjal jixhed il-polz ta' Malta meta l-Belt kienet tabilħaqq il-pern tal-ħajja f'Malta.

Is-Sibt, 24 ta' Mejju 1919, il-Konfratelli tas-Smu. Rużarju u tal-*"Misericordia"* magħrufa mal-poplu bħala "Rożarjanti", stednuh ħalli jqaddsilhom fl-Oratorju tagħhom fi Strada San Domenico, il-Belt. Inġabret ġemgħa ġmielha ta' ekklesjastiċi u lajċi. Ir-Rettur, Kan. Arċipriet D. Salvatore dei Conti Manduca, qralu indirizz u f'isem il-Fratelli tah rigal, klamar, tokka u taljakarti tal-fidda, xogħol ta' Malta. "Il-Kav. Ġ. Muscat Azzopardi tah kopja tal-Missal bil-Malti li kiteb huwa," jgħid it-tagħrif li stampaw id-Dumnikani Maltin. Il-kliem "Missal bil-Malti" issibu bil-korsiv, bħallikieku r-relatur ried li l-qarrej jifhem sew u aħjar il-frażi.

1/LXXI 1997

IL-MALTI

Editur:
Is-Sur Achille Mizzi

Il-Qoxra: Inċiżjoni ta' Richard Saliba – 1996

Il-qoxra ta' dan l-għadd ta' IL-MALTI fiha riproduzzjoni ta' inċiżjoni ta' l-artist Malti, Richard Saliba. Il-figura tat-tfajla hija u tħares lejn il-ktieb miftuħ fiha ħajja ta' tensjoni movimentata b'kompożizzjoni ġenerali ta' linja mserrpa li tiġbed u tpaxxi l-għajn. Minn dehra ta' figura statika, l-artist irnexxielu joħloq illużjoni ta' dehra mimlija ħajja. Għal dawk delettanti jqabblu xogħol artistiku ma' ieħor, inħajjarhom jaraw "La Liseuse" ta' Jean Honoré Fragonard (1732–1806) fejn l-artist Franċiż jippreżenta pittura biż-żejt, ritratt mezzo-bust profil, ta' tfajla bi ktieb f'idejha, mitlufa taqra. Iż-żewġ xogħlijiet daqstant imbiegħda fis-snin u fl-istil, fihom is-sbuħija partikolari tagħhom.

Għalkemm f'din l-inċiżjoni Richard Saliba juri l-bravura tiegħu b'linja akkademika, huwa wieħed minn dawk l-artisti Maltin li għaraf b'għaqal u b'suċċess ifittex triqtu kemm f'interpretazzjoni ta' arti figurattiva – minimalista huwa u jesplora l-paesaġġ Malti bħala pittur u bħala inċiżur, kemm ukoll f'arti astratta f'xogħol pittoriku. Ukoll fl-astratt tiegħu, Richard Saliba jipprova jkun armonjuż fil-kompożizzjoni, forma u lewn.

Huwa artist li ta kontribut serju u validu lill-arti Maltija kemm bħala inċiżur u kemm bħala pittur. Twieled fl-1943 ġewwa Birkirkara. Studja l-arti kemm f'Malta u kemm fl-Italja.

© *Copyright*
Akkademja tal-Malti

Mitbugħ: P.E.G. Ltd.

Fil-ħaqq u fis-sew, Missal bil-Malti fl-1919 meta l-Quddiesa tridentina kienet għadha fl-aqwa tagħha u ħadd ma kien ħolom bil-Konċilju Vatikan it-tieni u l-bidla kollha li ġab miegħu, aktar u aktar li l-Missal bil-Malti kien daħal għalih wieħed lajk ukoll jekk bl-approvazzjoni tal-Knisja, kienet ġrajja bit-tifsira kollha tagħha. Kien żmien ta' meta l-qassis iqaddes bil-Latin, jagħti dahru lin-nies huwa u jkun fuq l-altar, waqt li xi ħadd min-nies miġbura, raġel u mhux mara, jitħajjar iqassat ir-Rużarju bil-Malti, u meta jasal għal-Litanija bil-Latin taf tisma' ħrejjef bħal, "spekulum justizz, reġina anġelor, turri ebur . . ."[2] Żmien li għadda u mar, iżda tabilħaqq kien u għax matul snin twal.

Jekk Ġ. Muscat Azzopardi kien wieħed mill-ewlenin li ħadem sfiq ħalli l-Malti jarfa' rasu qalb il-kotra, kien hemm oħrajn li taw sehemhom ukoll, min ħafna min ftit. Madanakollu, il-lsien Malti la kien jagħirfu l-Gvern Imperjali Ingliż u anqas kellu saħħa legali, kif ukoll ebda prestiġju kulturali fil-ħajja Maltija ta' kuljum. Biex tagħqad, min ħabb il-Malti ma għarafx jiftiehem ħalli tinbena tifsila waħda ta' ortografija tal-Malti, ukoll jekk inqala' min ra l-ħtieġa li jaslu għal qbil u ftehim.

Ħalli l-kwistjoni tan-nazzjonaliżmu Malti aktar tinħaqar, il-politika Maltija nqabdet fis-saborra ta' Maltin mifrudin bejniethom fil-ġlieda politika-kulturali li ħadet l-isem ta' "kwistjoni tal-lingwa", fejn politiċi Maltin intronaw it-Taljan bħala "lingwa tal-kultura" ħalli biha jgħabbru mill-1800 'il quddiem il-"kultura Ewropea" li l-Gvern Imperjali Ingliż kien jirrappreżenta, imqar jekk it-Taljan kien il-għodda lingwistika li nqdew biha l-ħakkiema li fis-sekli ta' qabel qiesu dawn il-gżejjer bħala ħwejjiġhom u jagħmlu minnhom kif jidhrilhom huma.

Fi żmien meta Ġ. Muscat Azzopardi ppreżenta l-Missal bil-Malti lill-P. Majjistru Ġeneral tad-Dumnikani, kont tiltaqa' ma' nutara Maltin li fl-atti notarili tagħhom li kienu jiktbu bit-Taljan, ukoll jekk dan it Taljan xi daqqiet kien ikun imħallat b'maltesiżmi fl-idjoma Taljana, kienu jniżżlu li dak l-att huwa *"in lingua maltese"*! Kien żmien meta n-nazzjonaliżmu Malti kien

WERREJ

EDITORJAL i

MARIO AZZOPARDI
Tliet Battuti mhux Kompluti 2
Ittra ta' Mara Ħalliema 3

ĠORĠ BORG
Imħabba Sewda 3
Naf Tifel 4

ALFRED DEGABRIELE
Metamorfosi 4
Bħan-Nar tal-Festa 5

VICTOR FENECH
Temporale 6
Foresti-Xita 6

CHARLES FLORES
Qamar tal-Vikingi 7
Pakkett Nru 49 7

OLIVER FRIGGIERI
Il-Bieb Imsakkar 8
Kull Ħolma Tqila 8

RAYMOND MAHONEY
Wara l-Bwieb tal-Ħġieġ 9

ALBERT MARSHALL
Femminista 11
Vudu 12

DANIEL MASSA
Serp 13
M42: Sajf u Riġel 14

ACHILLE MIZZI
Blanzun 15
Tifsir 16

FRANS SAMMUT
Is-Snin 17

PHILIP SCIBERRAS
stqarrija 19
ġungla 20

DANIEL MASSA
Saġġ fuq Diaspora ta' Albert Marshall 21

marbut ma' għeruq barra minn Malta, bħallikieku belt jeħteġilha tiċħad lil uliedha ħalli tagħmilhom tagħha u b'hekk tgħix u tieqaf fuq saqajha![3]

L-Awtonomija ta' l-1921 fissret bidla fil-mixja tal-ħajja politika Maltija. Il-"kwistjoni tal-lingwa" libset xejra ġdida billi kristalizzat ruħha f'rappreżentanza politika aktar ħarxa u taqta' bejn żewġ naħat ma jistgħux jifhmu lil xulxin jew jaslu għal kompromess, bid-dell ta' l-Italja Faxxista u ta' l-Ingilterra Imperjali warajhom. Id-dagħbien bejniethom wassal għall-Kummissjoni Rjali ta' l-1931. Fl-1934 il-Gvern Imperjali qatagħha li l-Malti għandu jieħu postu ma' l-Ingliż. Dik id-deċiżjoni saħħet l-id ta' min il-Malti kien ilu jqisu bħala jixraqlu jidħol b'jedd legali ta' lingwa fil-ħajja Maltija. Madanakollu, deċiżjoni bħal dik tal-Gvern Ingliż ma setgħetx tnissel mil-lejl għan-nhar binja kulturali ġdida.

Ġara fatt li għen lill-Gvern Ingliż jasal għal dik lil-għażla. Ladarba l-politiċi Maltin irnexxielhom jinġabru f'Assemblea Nazzjonali fl-1919 sabiex flimkien juru għaqda bejniethom ħalli jerfgħu responsabbiltà ta' Awtonomija, hekk dawk kollha li kellhom għal qalbhom it-tisħiħ tal-lsien Malti għarfu jiltaqgħu flimkien sabiex iwelldu fl-1920 l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti u jiftiehmu fuq Regoli ta' Kitba bejn l-1921 u l-1925.[4] Il-fatt huwa li kien hemm ġrajja twila ħafna matul is-snin ta' qabel. Fl-1920 Ġ. Muscat Azzopardi, li ħatruh bħala l-ewwel president ta' l-"Għaqda", kiteb li sa minn żgħoritu ħa sehem f'dak kollu li tqanqal b'riżq il-Malti. Kien trawwem fis-sistema ta' kitba li l-Kan. P. Pullicino raħħam fl-iskejjel primarji permezz ta' Alfabett imfassal mill-*"Accademia Filologica Maltese"* u li tagħha l-Kan. Pullicino kien l-ewwel president fl-1843.[5] Madanakollu, il-kittieba tal-Malti kienu aktar jintilfu kull wieħed jgħid tiegħu aktar milli jagħirfu jaħdmu annuna. It-twelid u l-ħajja ta' l-"Għaqda" fl-1920 fisser tama u rieda ġdida li kulħadd jimxi għalenija fi triq waħda.

It-tilwim u l-inkwiet fil-politika Maltija ma qatax sa ma faqqgħet il-gwerra fl-1939. Il-"ġlieda tal-kultura" ma għenitx il-Malti. Iżda hekk kif Malta sabet ruħha taħt in-nar meta l-Italja daħlet fi gwerra ma' l-Ingilterra, Malta għaddiet minn taqliba sħiħa li ħalliet tranja liema bħalha warajha u bidlet lil Malta ta' taħt fuq.[6] It-tqanqila kbira ta' patrijottiżmu f'Malta u niesha fi żmien il-gwerra u warajha, ħassha u jafha u jifhimha min ġarrabha. Malta u dak kollu marbut mal-Kelma Maltija ħadu refgħa ta' spalla li qatt qabel ma ġarrbu daqstant mill-qiegħ. Twieldu xirkiet ġodda ħalli jxettlu kitba u kittieba tal-Malti. Il-"kwistjoni tal-lingwa" kif tfasslet sal-gwerra, ħadet daqqa 'l isfel mill-forġa tan-nar ta' l-istorja. Il-poplu sab ruħu maqbud u magħqud aħt il-qilla tan-nar tal-gwerra. Beda jara l-politika Maltija b'nuċċali ieħor minn dak ta' qabel il-Gwerra. Beda aktar iqis qiesu u x'jaqbel għalih qabel jgħabbi rasu bi ħwejjeġ barranija minn dak li jmiss lilu u lil xturu.

Fi kliem ieħor, il-politiku Malti ħtieġlu jqis il-votant ġdid xi jrid hekk kif ma' tmiem il-gwerra, il-Gvern Imperjali Ingliż fehem li ħtieġlu jaqsam it-tmexxija ta' Malta mal-Maltin. Fuq kollox, riħ ġdid kien qiegħed jonfoħ fid-dinja wara gwerra li ġabet magħha tqanqila ġdida ħalli l-popli tad-dinja jiggvernaw lilhom infushom. Il-frażi *"self-determination"* saret ħobżna ta' kuljum għall-politiċi.

Minn ħaġa ġiet oħra, ukoll f'Malta, sa ma fl-1964 il-Gvern Ingliż reħa r-riedni tiegħu għal kollox f'idejn Gvern Malti billi lil Malta taha l-Indipendenza politika

tagħha. Ma' dik il-ġrajja storika, il-Malti sar il-Lingwa Nazzjonali ta' Malta. Bħallikieku mera tal-mixja ta' l-istorja ta' wara l-gwerra, il-Malti u l-Ingliż "flimkien ma' kull lingwa oħra li japprova l-Parlament (b'liġi li tgħaddi mhux anqas minn żewġ terzi tal-membri kollha tal-Kamra tar-Rappreżentanti)" ħarġu bħala l-ilsna uffiċjali ta' Malta. Dan xi trodd il-Kostituzzjoni ta' Malta bħalissa. Kienet għażla għandha minn "kompromess storiku" fi kliem li jirrispetta r-realtajiet tal-ħajja f'Malta sa l-1964 u x'jista' jiġri wara.

Huwa fatt li mill-1947 sal-lum il-Partit Laburista f'Malta kiber daqstant li ġabar fi ħdanu forza politika ġdida mill-aqwa. Mill-1921 'il quddiem kien żmien tat-twelid u taż-żgħorija tiegħu. Il-Malti sab fih wens, sejf u tarka. Il-partiti l-oħra protagonisti fil-politika Maltija bejn l-1921 u l-1939 kieni aktar imqabbdin f'xulxin fil-"kwistjoni tal-lingwa": ix-xewqa għas-supremazija ta' l-Ingliż teħodha mat-tradizzjoni tar-renju tat-Taljan. Li ġara kien li l-gwerra biddlet il-mixja ta' l-istorja għax warrbet il-"Malta Qadima" bil-politiċi u l-ideat tagħhom, waqt li l-Partit Laburista sab ruħu tista' tgħid waħdu fil-kamp politiku jippreżenta lil "Malta Ġdida", talanqas fil-bidu tas-snin ta' wara l-gwerra.

Din il-"Malta Ġdida" fissret ukoll problemi kbar ġodda. Id-dinja ta' wara l-gwerra ma kellha x'taqsam xejn ma' dik li l-gwerra ħarbtet. Min għax f'Malta wara l-1947 jaf li Malta kellha aktar tlaħħaq ma' problemi soċjali u finanzjarji li qajla ħallew nifs ħalli l-kultura Maltija tixxettel u tgħix daqskemm wieħed xtaq. Il-Malti sab postu legalment; madanakollu, għalkemm intrafa', ma sabx ruħu l-kuċċier jew il-pern tal-ħajja kulturali Maltija. Min ħabb il-Malti u l-Kelma Maltija xorta ħass li kellu jibqa' jaqdef kontra-kurrent fil-ħajja kulturali Maltija, fejn il-bilingwiżmu ġab miegħu t-tranja tiegħu. Ma jistax ikun għajr hekk, ladarba għandek żewġ kefef ta' miżien wieħed iżda kefef ma jistgħux jgħabbru lil xulxin.

Madanakollu, jekk kotru fuq li kotru u sbieħu fil-għajn il-kotba bil-Malti, u żdiedu wkoll min imidd idu jikteb bil-Malti, xorta waħda min jgħożż dak li huwa Malti jqis li jsib ruħu minn taħt ħdejn min jagħżel dak li hu fih innifsu barrani għan-nazzjonaliżmu Malti.

Is-Sibt, 6 ta' Jannar 1996, il-membri tal-kunsill ta' l-Akkademja tal-Malti kellhom stedina jiltaqgħu mal-President ta' Malta, l-E.T. Dr. Ugo Mifsud Bonnici, fir-residenza uffiċjali tiegħu ta' San Anton.[7] Fil-laqgħa tkellimna miegħu dwar ix-xewqa li l-Akkademja tal-Malti jkollha "dar" tagħha, bħalma gvernijiet barranin iwennsu hawn Malta għal min jistudja l-lingwa u jitħabbeb mal-kultura tagħhom: ngħidu aħna, fix-xeħta ta' l- *"Istituto Italiano di Cultura"*, l-*"Alliance Francaise de Malte"*, u d- *"Deutsch-Maltesicher Zirkel"*.

Il-President wieġeb li dak li jista' jagħmel huwa li jilqa' l-laqgħat tal-kunsill ta' l-Akkademja tal-Malti fid-d"dar" tiegħu, il-Palazz, il-Belt. Għall-istorja ngħidu li dan seħħ meta saret l-ewwel laqgħa fil-Palazz nhar it-Tnejn, 3 ta' Ġunju 1966.[8]

Il-kunsill irodd ħajr pubblikament lill-E.T. il-President għall-korteżija ta' għemilu mal-kunsill. Ta' min iżid bi pjaċir u għall-istorja li l-Università ta' Pariġi – Sorbonne tat lill-E.T. Dr. Ugo Mifsud Bonnici d-Dottorat *honoris causa* nhar il-Ġimgħa, 6 ta' Diċembru 1996 fit-3.00 p.m. fil-"Grand Amphithéâtre de la Sorbonne". Għamlet taħdita Madame Michèle Gendreau-Massaloux, Rettur-

Kanċillier ta' l-Universitajiet ta' Pariġi, u għamillu eloġju Monsieur le Recteur Jean-Pierre Poussou, President ta' l-Università ta' Pariġi – Sorbonne.

Il-kunsill kien qiegħed jaħseb, fost ħwejjeġ oħra, fuq tibdil fl-Istatut ta' l-Akkademja tal-Malti meta s-Sibt, 26 ta' Ottubru 1996 saret Elezzjoni Ġenerali f'Malta u Għawdex li tellgħet lill-Partit Laburista fil-gvern, immexxi minn Dr. Alfred Sant, M.Sc., M.B.A., D.B.A. (Harvard), M.P.

Qabel l-Elezzjoni, il-Partit Laburista ħabbar il-fehmiet tiegħu fuq l-"Identità Nazzjonali": "IL-KULTURA. Irridu nifhmu li forsi l-aqwa turija ta' l-identità tagħna bħala Maltin hi l-kultura tagħna. Fl-ewwel post, hu l-Ilsien Malti, li jservi ta' sisien għal din il-kultura. L-ebda politika kulturali Maltija ma tista' tkun awtentika jekk ma tagħtix lill-ilsien ta' pajjiżna l-ewwel post fl-impenn tagħna. Jeħtieġ li, fuq bażi nazzjonali, mhux biss l-Ilsien Malti jingħata għarfien uffiċjali, imma jsir sforz ma jaqta' xejn biex l-Ilsien Malti jkun imħares u żviluppat. Jeħtieġ ukoll li l-espressjoni artistika bil-Malti tingħata spazju xieraq fejn tiżviluppa u tinfirex." Il-manifest żied jgħid li l-Akkademja tal-Malti għandha s-sehem tagħha f'din l-inkwadratura ta' ideal u ideat.[9]

Il-Kunsill iltaqa' ma' l-Onor. Dr. Sant, Prim Ministru, fl-uffiċċju tiegħu fil-Berġa ta' Kastilja nhar l-Erbgħa, 20 ta' Novembru 1996 fis-6.30 p.m., meta huwa u l-membri tal-kunsill tkellmu flimkien għal dak kollu li jorbot mat-twettiq tal-ħsieb u l-fehma li għalihom tgħix l-Akkademja tal-Malti.[10]

Il-ħsieb li l-Akkademja tal-Malti jkollha d-dar tagħha, mogħnija b'dik l-għajnuna segretarjali u sussidju xieraq ħalli taqdi kif jixraq ix-xogħol li jaqa' fuq spallejha, kien u għadu fil-moħħ u l-qalb ta' l-imseħbin kollha, bħalma f'Malta ilhom jgħixu "djar" oħra b'riżq kulturi barranin.

L-Onor. Prim Ministru, Dr. Alfred Sant, huwa awtur ta'kotba bil-Malti. Għandu sehmu kemm bħala rumanzier u kemm bħala drammaturgu, ħalli ma nsemmux il-kitba fil-ġurnali. Jaf u jifhem x'jixtieq il-kittieb tal-Malti. Bħala persuna ta' kultura wiesgħa u mogħti għal qari letterarju f'lingwi ewropej diversi, jifhem lil min jirrispetta l-kultura Maltija u jrid iżomm ruħu aġġornat ma' dak li jiġri kulturalment barra dawn ix-xtut.

Il-programm kulturali li jrid jilħaq il-Gvern Malti tal-lum jorbot minċott mal-"loġika storika" tal-għażliet politiċi li għamel il-Partit Laburista sa minn twelidu. Dak li ma satax isir fil-ħamsin sena li għaddew, irid u jitlob is-sabar, il-ħsieb, id-dehen u l-għaqal ħalli ġebla fuq ġebla jitwettqu l-ideat u l-ideali.

L-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti, il-lum l-Akkademja tal-Malti, dejjem għaxet bil-qalb tajba u x-xogħol mingħajr ħlas tal-ftit. Ħafna drabi l-ġid li wettqu l-ftit qajla sab min jafhulhom.

Jekk wasal iż-żmien li l-ħolma ta' dawk l-imseħbin fundaturi ta' l-"Għaqda" fl-1920 tissawwar, l-istorja Maltija tbaxxi rasha quddiem min jirnexxilu l-ħolma jagħtiha ħajja. Wara kollox, il-Kelma Maltija hija r-ruħ ta' Malta u niesha.

Jekk nagħirfu nimxu flimkien u nkunu ħsieb wieħed, naslu. Għal dan kollu, iż-żmien jagħtina parir.

Malta għandha jedd għal dik id-Dar li twennes il-Lsien u l-Kultura tagħha. Malta għażla waħda għandha: li tilqa' u ssellem lil min jista' jifhem u jwennes dak li jagħmilha Maltija. Il-ħajja ta' l-Akkademja tal-Malti (Għaqda tal-Kittieba tal-Malti) tfisser ġieħ għal min iqis ruħu Malti.

1. Fil-gazzetta "Leħen is-Sewwa" fakkart l-irqaqat taż-żjara tal-Patri Majjistru Ġeneral L. Theissling, kif ħabbruhom id-Dumnikani nfushom: ara l-ħarġa tas-26 ta' Awissu 1996 *et seq.*
2. Qabbel ukoll "Katrin x'taf bil-Latin?" ta' Ġużè Aquilina, Leħen il-Malti, Settembru 1932.
3. Fil-ktieb *"Malta and Me"*, (1928), Eric Shepherd kiteb f'paġna 182: *". . . is it any great wonder that the ones with brains proclaim a "cultural affiniy" with Italy?. . . As my friend, Mifsud Bonnici, said to me: "I should make a very poor imitation of an Englishman, but Italian comes naturally to me, " He meant that the mentality of the English he saw was beyond him, but that of the Italians in their cities was well within hiss grasp. This, of course, is the able young man we did* not *send to Oxford!"*

   L-istudent kien Carmelo Mifsud Bonnici li għamel karriera mill-aqwa bħala avukat fil-kawżi tal-kriminal u bħala politiku. Il-kotra kienet tafu familjarment bl-isem ta' "Il-Gross". Kien poeta tajjeb bit-Taljan u bil-Malti. O. F. Tencajoli jsemmih fil-ġabra, *"Poeti Maltesi d'Oggi"*, 1932. Ħatruh Membru akkademiku ta' l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti. Għall-poeżija tiegħu bil-Malti ara l-versi "Quddiem Ġesù Msallab", Leħen il-Malti, 1937, meta kien jagħmel mir-rivista l-Prof. P. P. Saydon.

   Meta fl-1935 il-Gvern nieda għall-ewwel darba konkors ta' rumanzi bil-Malti, l-Onor. Dr. Carmelo Mifsud Bonnici għażluh membru tal-ġurija, flimkien ma' l-Avukat A. V. Laferla, Direttur ta' l-Edukazzjoni, Ant. Cremona, Mons. G. Darmanin, Rev. Ġ. Delia, S.J., Rev. Carm. Farrugia, u l-Prof. P. P. Saydon. L-ewwel premju ħadu Ġużè Aquilina bir-rumanz tiegħu "Taħt Tliet Saltniet". L-awtur kitbu meta kien fi tmiem l-istudji tiegħu fil-kors tal-liġi fl-Università. Ir-rapport uffiċjali ħareġ fl-1936. Għal tagħrif aktar aqra l-kitba ta' Ġ. Chetcuti. "Il-Professur Ġużè Aquilina – Awtur tar-rumanz 'Taħt Tliet Saltniet' " – Leħen il-Malti, 1938.

   Eric Shepherd ġie Malta bħala professur ta' l-Ingliż fl-Università ta' Malta, li dak iż-żmien kienet għadha fil-bini l-qadim, Strada San Paolo, il-Belt. Fil-ktieb tiegħu, Eric Shepherd għandu kliem ta' rispett għal Carmelo Mifsud Bonnici, minkejja li jekk noqogħdu fuq il-kliem fil-ktieb ta' tifkiriet, l-awtur qajla kien iniżżel l-istudenti universitarji ta' żmienu.

   L-Onor. Dr. Carmelo Mifsud Bonnici jiġi missier l-E.T. Dr. Ugo Mifsud Bonnici, President tar-Repubblika ta' Malta.
4. Il-qari "Il-Malti" beda joħroġ fl-1925. Il-Kummissjoni magħżula fl-14.11.1920 stampat ir-Rapport tagħha fl-1921 wara li ħadet sbatax-il laqgħa ħalli tħejji x-xogħol lli daħlet għalih. Kien hemm laqgħa ġenerali fit-18.12.1921 ħalli jseddqu r-Rapport. Fl-1924 deher it- *"Tagħrif fuq il-Kitba Maltija"* fejn "ix-xogħol kollu ġie fl-aħħar maħdum u miġbur mis-sur Nin Cremona." L-Onor. Arturo Mifsud, M.L.A., qanqal il-ħtieġa li l-Gvern jistampa t-"Tagħrif" li kellha f'idejha l-"Għaqda" fil-laqgħa tal-Parlament tat-22 ta' Novembru 1923, meta saret taħdita fuq mozzjoni li kien għamel huwa. Il-Gvern wiegħed li jistampa l-ktieb. Bil-ħruġ tiegħu tista' tgħid li bdiet tidher il-ħajja ta' l-"Għaqda". L-Onor. Arturo Mifsud, MLA, għażluh Kaxxier ta' l-Għaqda fl-ewwel kumitat maħtur fis-7 ta' Lulju 1922. Fil-laqgħa ta' wara ta' l-imseħbin kollha fit-13 ta' Mejju 1923, għażluh Viċi-President flimkien ma' l-Avukat A. V. Laferla u l-Avukat L. F. Mizzi. Dawn it-tliet Viċi-Presidenti żdiedu ma' l-Onor. Senatur Mons. Pawl Galea.
5. Ara G. Cassar Pullicino, "Ġużè Muscat Azzopardi", 1991, paġna 75 *et seq.* għal tagħrif itwal. Għall-istorja ta' min ifakkar li l-alfabett imsawwar mill-"Academia Filologica Maltese" kellu l-ħsieb jgħin l-iskular Malti fit-tagħlim tat-Taljan fl-iskejjel ta' Malta.
6. It-tifkiriet ta' Herbert Ganado, "Rajt Malta Tinbidel", u ta' Anton Buttigieg, "Mill-Album ta' Ħajti", jixhdu biżżejjed. Iż-żewġ awturi avukati taw sehemhom sħiħ fil-ħajja politika u kulturali ta' Malta.
7. Ara l-gazzetta "The Sunday Times" (ta' Malta), ħarġa tas-7 ta' Jannar 1996, fejn hemm ritratt u tagħrif.
8. Għadda ftit taż-żmien għax kienu qegħdin isiru xi xogħlijiet fil-post, li tidħol għalih mill-bieb ewlieni tal-Palazz, u ssib ruħek fih mill-ewwel bieb mal-lemin. Taraġ iwasslek fl-ewwel indana ta' "mezzanin" fejn kamra kbira u tilqgħek, fiha pittura mdaqqsa ta' Louis Du Cros turi l-Port il-Kbir int u tħares lejn il-Belt u l-Isla min-naħa ta' Bighi.
9. "Iċ-Ċittadin l-Ewwel", Partit Laburista, 1996: (manifest elettorali): ara paġni 196/197.
10. Kienu preżenti: Sur Achille Mizzi, President; Sur Anton Agius Muscat, Viċi-President; Sur Frans Sammut, Segretarju Onorarju; u s-sinjuri, Dr. C. Briffa, Mons. Lawrenz Cachia, J. J. Camilleri, Anton Cassar, Ant. Mercieca, Rev. Patri Victor Xuereb, S.J. Is-Sur Eman. F. Attard, Teżorier Onorarju ma kienx jiflaħ dak in-nhar.

    Kienet laqgħa li ħadet xi siegħa u fuqha. Fil-bidu tal-laqgħa kien hemm rappreżentanti tal-"media" jisimgħu lis-Sur Achille Mizzi jgħid kelmtejn ta' ftuħ u jieħdu ritratti tal-preżenti.

(Nota ta' l-Editur: Anton Agius Muscat ħatruh Viċi-President fil-laqgħa ġenerali straordinarja tal-Għaqda, 24 ta' Novembru 1995.)